

Prof. dr. Nada TOMOVIĆ
Filozofski fakultet Nikšić
E-mail: nada.tomovic1@gmail.com

Stručni rad/Professional article

UDK/UDC:94:338(497.6)“1878/1918“ Šabotić I. (049.3)

**Prof. dr. Izet Šabotić, ČIFČIJSKI ODNOSI I PROMJENA
VLASNIŠTVA NAD ZEMLJOM U BOSNI I HERCEGOVINI
(1878-1918), Centar za istraživanje moderne i savremene historije
Tuzla, Tuzla 2019, 320 str.**

U izdanju Centra za istraživanje moderne i savremene historije iz Tuzle izašla je iz štampe nova knjiga, prof. dr Izeta Šabotića pod nazivom *Čifčijski odnosi i promjena vlasništva nad zemljom u Bosni i Hercegovini (1878-1918)*.

Obraditi kompleksno pitanje, kao što je bilo agrarno u vrijeme austrougarske uprave u Bosni i Hercegovini (1878-1918) težak je, ali i izazovan istraživački posao. Međutim, autoru se mora odati priznanje da je napravio veliki iskorak u rasvjetljavanju i objašnjenju odnosa u oblasti agrara. Što se tiče bosanskohercegovačke historiografije - vezane za čifčijske odnose do sada je, uglavnom, obrađivan osmanski period. Austrougarski period, što se tiče ovoga pitanja, obrađivan je fragmentarno i to kroz pojedine studije, vezane za neko područje Bosne i Hercegovine, ili sa aspekta nekog od nacionalnih ili političkih stanovišta. Ova studija predstavlja, ne samo, sintezu dosadašnjih saznanja iz oblasti

agrarnih odnosa i agrarne politike, koju je sprovodila austrougarska vlast u Bosni, već je to naučno djelo bazirano na, dosad, neobjavljenoj arhivskoj građi, novim

istoriografskim radovima: bosanskohercegovačkoj, austrijskoj, mađarskoj, srpskoj, crnogorskoj, hrvatskoj i češkoj štampi.

Okupacijom 1878. godine, a kasnije aneksijom 1908. godine Austro-Ugarska je uzdrmala temelje Osmanskog carstva na Balkanu. Promjena uprave u Bosni i Hercegovini izazvala je nesagledive političke, nacionalne, ekonomske, kulturne i vjerske posljedice. Naravno, to se moglo i očekivati. Evropska diplomatija, kao i uvijek do tada, gledala je na svoje interese. Sudbina naroda u Bosni i Hercegovini bila je prepuštena Dvojnoj Monarhiji. Velike sile bile su zaokupljene kolonijalnom politikom. Zašto ovo ističemo? Zato da bi naglasili da se niko od tih „velikih evropskih diplomata“ kada je dat mandat Austro-Ugarskoj da okupira Bosnu i Hercegovinu nije zapitao: „šta će promjena gospodara“ donijeti narodu? Podsjetimo, da je Osmansko carstvo 1876. godine primorano da po nalogu velikih sila izvrši reforme, a jedan od razloga je bilo i neriješeno agrarno pitanje. Iste godine Rusija je sa Austro-Ugarskom sklopila *Tajnu konvenciju* i dala joj pravo da poslije završetka Istočne krize okupira Bosnu i Hercegovinu. Ovo ističemo, samo iz razloga, da bi ukazali koliko i kako su velike sile bile zainteresovane da se riješi jedna kriza, koja je počela kao agrarna, a pretvorila se u nacionalno-političku. Istočna kriza nije riješila pitanje agrara. Austro-Ugarskoj kada je, odlukom Berlinskog kongresa, dobila mandat da okupira Bosnu i Hercegovinu niko nije nametao rješavanje bilo kakvog, pa ni agrarnog pitanja. Šta se moglo očekivati kada je Austro-Ugarska zagospodarila Bosnom, osim nezadovoljstvo naroda, posebno onog islamske vjeroispovijesti. Naravno, da je austrougarska vlast to i očekivala. Rješavanje agrarnog pitanja, kao egzistencijalnog, povlačilo je za sobom rješavanje novonastalog političkog i nacionalnog pitanja. Begovski sloj nije se mirio sa činjenicom da ustupa zemlju čifčijama, koji su, mahom, bili Srbi, a ni s činjenicom da mijenja gospodara i time gubi sve dotadašnje povlastice.

Austro-Ugarska je agrarno pitanje shvatila kao goruće i pokušala je s njegovim rješavanjem godinu dana nakon okupacije. Nije ni slutila da će joj ovo pitanje zadati toliko problema i da će ono izazvati nacionalnu, konfesionalnu i političku netrpeljivost, kao i velike migracije stanovništva, posebno Bošnjaka. Kako je to austro-ugarska vlast rješavala, da li je i kako riješeno agrarno pitanje, odgovor nalazimo u ovoj knjizi.

Knjiga je, osim *Predgovora* i *Zaključka*, strukturirana iz četiri cjeline: *Velika Istočna kriza i okupacija Bosne i Hercegovine; Agrarne prilike od okupacije do ustanka u Bosni i Hercegovini 1882. godine; Prilike u oblasti agrara od 1883. do 1910. godine i Čifčijski odnosi od 1910. do 1918. godine.*

U *prvom poglavlju* Izet Šabotić analizira uzroke i posljedice Istočne krize, koja je trajala od 1875. do 1878. godine. Iako se radi o poznatim događajima - primjećuje se razbijanje nekih ukorijenjenih stereotipa u istoriografiji i racionalan pristup pojašnjenju: kako je Bosna i Hercegovina došla pod austrougarsku upravu i zašto su ostale neostvarene aspiracije Srbije i Crne Gore.

Drugo poglavlje, u kome autor primjenjuje savremeni metodološki postupak, daje nam uz obilje novih izvora pravu i cjelovitu sliku prilika u Bosni i Hercegovini, nastalih nakon okupacije od strane Austro-Ugarske. Namjere Beča

da privredni potencijal okupiranih provincija što bolje iskoristi, primjenjujući kapitalistički način proizvodnje, usporene su neriješenim agrarnim odnosima. Primjena savremenijeg načina obrade zemlje podrazumijevala je, između ostalog, slobodan seljački posjed. Upravo, tu su bili korijeni nove agrarne krize. Kako zadovoljiti agovsko-begovski sloj, koji je imao velike zemljišne posjede, u kome je austrijska vlast tražila uporište, a kako ne izazvati bunt seljaka-čifčija, mahom, Srba da ne pokrenu bune - bio je težak i izazovan posao. Situacija se, naročito, zaoštrila donošenjem *Vojnog zakona* 1881. godine. Većina pravoslavnog i muslimanskog stanovništva bila je protiv *Vojnog zakona*, što se ispoljilo dizanjem zajedničke pobune. Agrarno pitanje, na neki način, je tada ostavljeno po strani, ali ova pobuna je pored nezadovoljstva, izazvanog pomenutim zakonom bila podstaknuta i neriješenim agrarnim pitanjem. Znači, vladalo je opšte nezadovoljstvo austrijskom vlašću. Saradnja pravoslavnog i muslimanskog stanovništva zabrinula je Austro-Ugarsku. Morala se tražiti nova strategija odnosa prema jednim i drugima. Politika balansiranja bila je najbolje rješenje. Zašto ni takva politika nije dala očekivane rezultate i zašto su bili nezadovoljni ponuđenim rješenjima i jedni i drugi, profesor Šabotić je studiozno objasnio, naravno svaku konstataciju, potkrepljujući prvorazrednim izvorima.

Treće poglavlje, u hronološkom pogledu, obuhvata period od 1883. do 1910. godine, tj. do donošenja Ustava i uspostave Bosanskohercegovačkog sabora. Bilo je to burno razdoblje, obilježeno aneksijom Bosne i Hercegovine i borbom za crkveno-školsku autonomiju, a uz to moralo se riješiti agrarno pitanje. Kako je i zašto svako rješenje vlasničkih odnosa nad zemljom imalo polovične rezultate, zašto je izazivalo nezadovoljstvo i begova i čifčija - autor najbolje izražava konstatacijom da je austrijska vlast zatekla osmansko agrarno zakonodavstvo, koje ona nije razumjela. Dragocjeni statistički podaci o strukturi vlasništva, nakon otkupa, predstavljaju veliki iskorak u rasvjetljavanju agrarnih prilika u Bosni i Hercegovini u vrijeme austrougarske vladavine. Ovi podaci daju nam i pravu sliku etničkih promjena u Bosni, izazvanih promjenom vlasništva nad zemljišnim posjedima.

Čifčijski odnosi od 1910. do 1918. godine su problematika, kojom se autor bavi u *četvrtom poglavlju*. Donošenje *Zakona o fakultativnom otkupu* čiftluka 1911. godine imalo je za posljedicu ekonomsko i političko slabljenje begovskog sloja. Sumirajući rezultate otkupa čiftlučkih selišta, autor konstatuje da je muslimanska konfesionalna komponenta, u navedenom vremenskom periodu, izgubila više od 120.000 ha zemlje. Otkupom su ponajviše bili zadovoljni pravoslavci i katolici, ali ne u potpunosti, jer su se zbog otkupa kreditno morali zadužiti. Agrarno pitanje u Bosni i Hercegovini u potpunosti nije riješeno do kraja austrougraske vlasti. Zašto? Odgovor se nalazi u ovoj studiji. U studiji nalazimo ne samo odgovor na ovo pitanje, već i na mnoga druga: ekonomska, politička i demografska pitanja, koja su paralelno analizirana kao posljedica neriješenog agrarnog pitanja.

Na kraju, sve čestitke autoru ove knjige, prof. dr Izetu Šabotiću, jer ona zavređuje veliku pažnju naučne, a i šire čitalačke javnosti.